

France Weber
PISMO
DR. MILANU
RAKOČEVIĆU

STR. 257-270

Spoštovani doktor in dragi prijatelj!¹

Ker ste se kot negdanji slušatelj in učenec ter strokovni sotrudenik lotili kritičnega prikaza mojega življenja in dela, ste mi izrazili tudi željo, da bi Vam predložil lastno poročilo o sebi v času okupacije, ker so za to obdobje nastale pri nas govorice o nekem mojem ponašanju, ki bi ne bilo v skladu s podobo neomadeževanega znanstvenega delavca in to slovenskega filozofa.

Kakor sem Vam za Vaše namere glede spisa o mojem življenju in delu že vnaprej globoko hvaležen, v prepričanju da boste ravno Vi to najbolj storili, kakor me tudi najbolj poznate, tako se popolnoma strinjam z Vami tudi glede upravičenosti in potrebe, da navedem sam zaželene podatke iz časa sovražne okupacije, ker sem tudi sam prepričan, da bi brez teh podatkov tudi lepa namera Vašega spisa ne bila dosežena. Kajti, kaj naj nam še pomeni naknadni spis o kakršnemkoli življenju in delu človeka, ki bi ga morali smatrati za nekega "slovenskega kvislinga". Zato Vam prav rad prilagam lastni oris nekaterih dejstev iz tedanje dobe, ki utegnejo marsikoga vendar prepričati, da se mi je tu po vsej krivici naprtilo nekaj, kar ne ustreza resnici.

Vendar pa izrecno prosim in zahtevam, da priložene podatke rabite in porabite izključno v znanstvene svrhe, ne pa tako, da bi z njimi tako ali drugače, neposredno ali tudi posredno, škodovali notranjemu in zunanjemu ugledu naše domovine in naše nove Jugoslavije. Zakaj, ta ugled mi je in ostane prva zapoved, spričo katere mi je vse drugo le stranska zadeva. Pač pa Vas, seveda, pooblašчам in celo prosim, da v moji prilogi omenjene živeče osebe obiščete in tako preverite resničnost navedenih podatkov.

Moj stari prijatelj, pok. prof. Ramovš² me je takoj po osvoboditvi srečal na poti na Univerzo, pristopil k meni in mi toplo svetoval, naj takoj javim rektoratu svoj odstop na Univerzi in prosim za upokožitev, kar bo samo v mojo korist; enako naj storim za Akademijo znanosti v Ljubljani, to je da kot njen član prosim za razrešitev. Ko sem ga ves osupnjen vprašal: zakaj vse to, mi je rekel, da so mu vsi člani slovenske vlade dobro znani in da sem pri vseh njih persona ingrata. On me bo branil, in sicer lažje, če pristanem na njegov nasvet. Izrecno sem mu še povedal, da se ne zavedam nobene krivde, pač pa da sem bil kvečjemu nekako neroden, vendar ga bom kot starega prijatelja ubogal. To sem storil tem rajši, ker želi mojo odstranitev z Univerze po mnenju vlade tudi akademska mladina. "In ti to verjameš?" - "Ne morem nič reči!" je odgovoril, "vendar stori, kar ti svetujem, ker ti grozi v kratkem

¹Za objavo pripravila Tanja Pihlar. Pismo je objavljeno v sodelovanju z Oddelkom za filozofijo Univerze v Ljubljani kot prispevek ob 90-letnici ustanovitve oddelka.

²Prof. dr. Fran Ramovš (1890-1952), jezikoslovec, eden prvih profesorjev na novoustanovljeni ljubljanski univerzi. V letih 1926-27 je bil dekan Filozofske fakultete in v letih 1934-35 rektor ljubljanske univerze. Med prvimi rednimi člani SAZU, njen glavni tajnik in predsednik v letih 1950-52. (ur. op.)

aretacija”. Zato sem že naslednji dan vložil prošnjo za upokojitev, in dostavil Akademiji znanosti svoj odstop od dopisniškega članstva. Vendar sem oboje izrecno storil *samo pogojno*, namreč če je to res želja akademske mladine, in da sem takoj pripravljen predavati in delati naprej, kakor hitro bi akademska mladina spremenila svoje mnenje.

Medtem sem bil 15. junija 1945. res aretiran in odveden v preiskovalni zapor, ki je trajal devet tednov. Tam sem bil samo enkrat uradno zaslišan, in je zapisnik o tem verjetno na sodišču. Ob zasliševanju sem se čudil, da so me vprašali tudi glede vprašanja boga. Odgovoril sem, da je tudi to filozofsko vprašanje, ki ga ima filozofija v vseh stoletij svojega obstoja, bilo da boga priznava ali odklanja, moji slušatelji na Univerzi pa lahko pričajo, da jih nigdar nisem mučil s takšnimi vprašanji, in da je moje osnovno zanimanje samo deskriptivna psihologija. Ali me je preiskovalni sodnik vprašal kaj tudi glede kolaboracije, katero mi tudi baje očitajo, se v resnici zdaj ne morem spomniti. Na očitke te vrste pač ne polagam nobene važnosti. Končno sem bil izpuščen in, kakor sem prebral z listka, sem bil amnestiran. Obnašanje z menoj v času pripora pa je bilo vseskozi korektno in fizično me ni nihče maltretiral. Tudi sem dobil vse vrnjeno, kar sem moral ob vstopu v pripor oddati.

Ko sem bil izpuščen, sem se s tisto odločbo o amnestiji obrnil takoj na prijatelja dr. Ramovša, tajnika obnovljene Akademije. On mi je odgovoril dobesedno in kratko: “To *nam* ne zadošča!” Iz tega sem, seveda, sklepal, da ostane oboje še naprej v veljavi - na Univerzi in moj odstop iz Akademije. V resnici sem dobil kmalu upokojitveni dekret z veljavnostjo od 1. septembra 1945., Akademija je pa pozneje v Letopisu sporočila, da sem sam prostovoljno odstopil.

Čeprav mi nihče, kar ponovno povdarjam, ni nikoli ničesar izrecno očital, se mi vendar dozdeva, na osnovi različnih prijateljskih in neprijateljskih razgovorov, da sta morda dva razloga za tako nenadno stališče vlade, ki je moji prejšnji tzv. priljubljenosti na Univerzi in izven diametralno nasprotna. Tu bi šlo za dve vrsti očitkov: da moja filozofija za v bodoče pri nas nema več mesta in pa da sem zagrešil zločin sodelovanja z okupatorjem, namesto da bi odšel z drugimi vred v partizane. Na vse takšne očitke lahko posredujem naslednja resnična dejstva. To tudi hočem storiti, da bi ne obtičalo na meni celo po smrti vsako tako podtikanje. Globoko sem namreč prepričan, da je vse to bilo iznešeno in se morda iznaša iz krogov, ki me sploh ne poznajo in so mi sicer vse drugo kakor naklonjeni. V tem pogledu je tudi tedanja Vlada nedolžna, saj spada njen odlični član Lidija Šentjunc med moje negdanje zveste slušatelje, ki me pač bolje poznajo in poznati morajo.

Kar zadeva vprašanje kolaboracije, lahko izjavim naslednje:

1. *Predavanje v Kulturbundu*³: Za to predavanje me je pregovoril dr. Swoboda, ki me je nekoč 1943. l. srečal na ulici, se mi predstavil in me prosil za kratek, pa važen razgovor. Do tedaj ga nisem poznal osebno, čeprav je bil že leta gimnazijski profesor v Jugoslaviji. Povedal mi je, da je kot Nemec član Kulturbunda, da pa je proti vsakemu krivičnemu zatiranju Slovencev. Ravno tedaj pa je zvedel uradno, da pripravljajo Nemci v najbližji bodočnosti enkratni *masovni izgon* Slovencev iz Ljubljane, baje, kot se je izrazil, naenkrat nad 30.000 ljudi. Obenem mi je povedal, da je sam odločno nasprotnik takšne namere in da je že zagrozil Nemcem z odstopom, če bi to namero dejansko izvršili. In tu naj bi mu jaz bil, me je naprosil, kot tedaj znani javni kulturni delavec, v pomoč. "Kako", sem se začudil, "naj Vam jaz tu pomagam, ko s to Vašo Akademijo nemam nobenega opravka!" Pa bi moja pomoč, je Swoboda odgovoril, lahko bila posredna, namreč v tem, da bi prevzel kakšno predavanje v Akademiji, kot Slovenec in po lastni izbiri. To bi tudi njemu pomagalo, da bi lažje uspel z zaželenim anuliranjem dotičnega sklepa masovnega izгона. Ko sem ga vprašal, kaj naj predavam, mi je pustil, kot tedanji predsednik te akademije, prosto voljo. In jaz sem se zaradi omenjene nemške grožnje odločil za temo, ki mi je bila pač najbližja in se je glasila: "Alexius Meinong moj učitelj in vzgojitelj". To mi je takorekoč v trenutku padlo v glavo, ker bi gotovo tudi Nemcem bilo prav, kaj misli o svojem učitelju Nemcu Slovenec filozof, in kaj ta Nemec o Slovincu. Zato sem se hitro odločil in Swoboda mi se je za odločitev prav toplo zahvalil. Izrecno pa še povem, da sem o tem že naslednjega dne govoril s svojimi kolegi na Filozofski fakulteti, in mi ni nihče tega odsvetoval. Tudi drugi kolegi so predavali npr. na italijanskih in tudi nemških zavodih. Torej pod takimi vidiki se je to moje predavanje vršilo z istim naslovom in isto namero, in moram še pripomniti, da je bilo med mojimi poslušalci mnogo več Slovencev kot Nemcev, in med njimi tudi kolege s Filozof. fakultete.

2. *Zaupništvo*: Enak videz prepovedanega sodelovanja s sovražnikom bi utegnil vzbujati tudi dogodek, ki se mi je primeril nekako po kapitulaciji Italije. Tedanji rektor naše Univerze prof. dr. Milko Kos⁴ me pokliče na rektorat v nujni zadevi. Presenečen sem zvedel, da je bila na Univerzi pod njegovim predsedstvom seja senata, ki je sklepal o potrebi, da Filozofska fakulteta imenuje t. im. zaupnika iz svoje srede za tedanjo notranjo upravo. V tistem času mi je bilo to razumljivo, prav nič pa ne nadaljno Kosovo sporočilo, da

³Kulturbund (Schwäbisch-deutscher Kulturbund) - "prosvetna zveza" je organizacija nemške manjšine, ki je bila ustanovljena leta 1920. Po letu 1933 so prevzeli nacistične ideje (ur. op.).

⁴Milko Kos (1892-1972), zgodovinar, redni profesor za občo zgodovino srednjega veka in pomožne zgodovinske vede na Filozofski fakulteti. Bil je dekan Filozofske fakultete in v letih 1941-45 rektor ljubljanske univerze (ur. op.).

so se vsi člani senata zedinili v tem, da mene imenujejo na to mesto, in me po rektorju zaprosijo, da mesto sprejemem. Sem pa takoj bil osebno proti vsaki taki misli, in se točno spominjam še besed, s katerimi sem svoje odklonilno stališče dejansko izrazil: “Gospod rektor, kaj takega ne morem sprejeti, in se pravzaprav zelo čudim, da je kaj takega poveril senat ravno meni, ki se nisem nikoli bavil s političkimi vidiki, in gledam tudi na obstoj in napredek naše Univerze izključno z vidika znanstvenih pogledov in interesov. Zato Vas prosim, da sporočite to senatu, ki naj tudi v bodoče vidi v meni samo znanstvenega delavca in nič več!”

Toda rektor dr. Kos ni odnehal in mi je še intenzivno dokazoval, da bi storil jaz senatu le dragoceno uslugo, če sprejemem tisto mesto in pomagam v tem senatu in Univerzi iz hude trenutne zadrege. Tako sva se že skoraj prerekala nekaj časa, in to zlasti, ko sem izrazil zlasti svoje začudenje, kako da vidi senat ravno v meni osebo, ki bi bila v interesu Univerze zmožna, da ostaneta sita oba dela - volk in ovca. Dr. Kos je vstrajal pri svojem, in šele ko sem videl, da bi mu bilo nekako hudo, če bi ga pustil na cedilu, sem privolil na to “imenovanje”, sem pa obenem izrecno povedal, da bom dejansko ostal na Fakulteti kakor sem bil, in da se ne bom stvarno prav nič mešal v kakršnokoli drugačno početje na Fakulteti, in to bodisi med študenti ali med samimi profesorji. Rektor je vzel tak moj pristanek na znanje in se mi zanj še toplo zahvalil.

Tudi iz tega sledi, da je bil formalno to seveda tudi primer neke kolaboracije, ki pa mi je bila vsiljena. Dejansko pa res nisem nato na Fakulteti mignil niti s prstom, da bi kakorkoli pokazal ta svoj novi “položaj”, in še danes me veseli ugotovitev, da so bili študentje povsem mirni, da se ni nič zgodilo, kar bi utegnilo zbuditi neljubo pozornost nemške notranje uprave. Zdi se mi celo, da je akademska mladina s tem mene ščitila, za kar sem ji tudi danes iskreno hvaležen.

Med svoje najožje prijatelje na Univerzi sem, kakor znano, lahko štel pač slavista prof. dr. Rajka Nachtigalla⁵, ki je svoj čas tudi poskrbel za moj prihod iz Graca na Univerzo v Ljubljani. Tudi on v sklepu senata, da me “obdari” s tem novim položajem, ni videl nič slabega, temveč le znak zaupanja, da bom ravno jaz v tej kočljivi zadevi, kot nepoučen in neizkušen človek, še najbolj izvozil Univerzo in sebe. Tudi on bi se bil za to odločil. In prof. dr. Nachtigall mi je bil ves čas v vseh življenjskih zadevah na Univerzi kakor oče in brat.

Kakor ima vsaka akcija v naravi in življenju to posebnost, da se nekako sama pogloblja in širi naprej, tako je bilo tudi brez mojega sodelovanja tudi s tem mojim poverjeništvom na Univerzi. Name je postal s te plati pozoren

⁵Rajko Nahtigal (1877-1958), jezikoslovec in slavist, eden prvih profesorjev na novoustanovljeni Univerzi v Ljubljani. Prvi dekan Filozofske fakultete, v letih 1927-28 je bil rektor ljubljanske univerze (ur. op.).

policijski inšpektor dr. Vladimir Kante⁶, ki se je, priznam, res znanstveno ukvarjal z vprašanji iz kriminalne psihologije, in je pri tem našel posebno oporo tudi v mojih psiholoških publikacijah. Videl sem, da ima v resnici resno interesovanje za to vedo, in da je tudi več kakor samo sposoben, da jo dejansko izpelje, in da tako Slovencem da prvo znanstveno knjigo te vrste. Zato mu tudi nisem odrekel nadaljnje pomoči na tem področju, in sem fакtično postal njegov osebni znanstveni prijatelj in mentor, s katerim sva nato mesece in mesece pripravljala njegov spis⁷, v katerem se je skoraj na vsaki strani skliceval na moje psihološko delo. Nekoč sem mu tudi izrazil začudenje ob očevidni diskrepanci med njegovim prodornim in res znanstvenim zanimanjem na eni strani in njegovo dejansko službo na policiji, ki je sploh nisem poznal, in se nisem zanjo zanimal na drugi strani. Nekam otožno mi je samo odgovoril: "Morda mislite vendar o meni nekoliko preveč visoko". To je bilo že proti koncu našega sodelovanja, ker kmalu nato so ga, kot smo zvedeli po časopisih, Nemci obesili. Njegova tragična smrt me je hudo zadela in šele tedaj sem nekako v trenutku spoznal, da je dr. Kante bil dejansko to, kakor bi ga predstavljali le na osnovi njegovega teoretičnega dela in kakor je pritegnil tudi moje simpatije. Škoda, da se je njegov končni rokopis, ki je obsegal nad 100 strani, verjetno, nekje izgubil, ker sem jaz en izvod te psihologije oddal v nadaljnjo uporabo naši notranji upravi. Smatral sem celo, da bi spis zaslužil takojšnjo publikacijo. Namesto tega so mi ta spis na notranji upravi kratkomalo odvzeli in mi je neka uslužbenka na upravi kot potrdilo zanj dala samo listek s podpisom - Maša. To je bilo v banki Slaviji v II. nadstropju. Spis je bil ciklostiran. Še danes sem prepričan, da bi bil primeren za natis kot res nova in moderna kriminalna psihologija, ki se k temu v osnovah naslanja zlasti na slovanske vire, kot npr. Dostojevskega, ali tudi na našega Milčinskega (starejšega). Končno naj dodam, da nisem nikoli imel občutka, da bi me dr. Kante kakorkoli neopazno kontroliral in da bi se moral pred njim kakorkoli prikrivati. Tem bolj me je zadela njegova usoda.

To negdanje poznanstvo z dr. Kantetom mi je odprlo tudi poglede na t. i. "psihologijo mase", kakor jo je npr. v Franciji začel že G. Le Bon. In tako je postal dr. Kante glavni pobudnik, da sem o teh stvareh predaval tudi kriminalistom, seveda, tako teoretično kakor sem to pač znal in kakor je bilo od same prakse kriminalističnega dela na moč oddaljeno. To so poslušalci sami ugotovili, meneč, da pomeni to zanje pravzaprav le izgubo časa.

⁶Vladimir Kante (1905-1945), policijski uradnik. Študiral je pravo na ljubljanski univerzi, kjer je leta 1941 doktoriral. V policijski službi služboval najprej v Beogradu, nato v Ljubljani; dosegel je naziv višjega policijskega svetnika. Sodeloval je z OF; leta 1945 je bil izdan, mučen in usmrčen (ur. op.).

⁷Njegova disertacija je imela naslov: *Priznanje. Analiza vsebine obtoženčevih izjav v toku kazenskega postopanja s kriminalističnega, psihološkega in moralnofilozofskega stališča* (ur.op.).

Glede teh predavanj v tedanji domobranski kasarni domobrancem pribijam, da sem s temi predavanji pravzaprav začel psihologijo primarne vojaščine, ki tudi utegne biti obrambna ali napadalna, kakor to velja za vse človeško delovanje. Tako je razumel izvajanja tudi neki poslušalec, ki mi je pozneje na tihem izjavil, da bi moja izvajanja prej sodila "v hoste", kakor v to šolo v Mostah. Mislil sem, da bom lahko s tem delom, za katero me je naprosil Kante, nehal tedaj ko so njega zverinsko umorili Nemci. Pa mi je ravno tedaj tedanji policijski ravnatelj nekako v izogib kazni ukazal, da moram to delo vršiti nemoteno naprej. Predaval sem dvakrat tedensko nekje okoli 3 mesece, skupaj s še dvema javnima delavcema.

3. *Stvar podpisa:* Podpisovali smo se vedno v naši hiši z W, kakor je to tudi v krstnem listu. tako sem se uradno povsod podpisoval, tudi v gimnaziji, na Univerzi v Gracu in pri vojaki. S tem pa nisem izpričeval nemške narodnosti, temveč sem se povsod izdajal za to, kar sem bil, za Slovenca. Tako sem v gimnaziji bil v slovenskem oddelku kot vsi Slovenci, in kot demobiliziranec 47. peš. polka se nisem, kakor Nemci, javil v tedanji Leibnitz, temveč kot Slovenec pri Maistrovih borbah, kje sem dobil tudi zaradi študija na Univerzi v Gracu dopust do konca študija.

Ko sem bil imenovan za docenta v Ljubljani, sem se začel podpisovati: Veber, in sem v tem pogledu sledil vzgledu svojega očetovskega prijatelja prof. dr. Nachtigalla, ki se je ravno tako začel podpisovati: Nahtigal. Povedal mi je, da se to vjema tudi z novim nastavitvenim dekretom, se pravi z imenom Nahtigal v cirilici. To je veljalo enako tudi za mene in sem enako postopal.

Po osvoboditvi pa je nekemu juristu na magistratu, kjer so pripravljali nove legitimacije, padlo na misel, da nosim pravzaprav nemško ime, in da bi se moral pisati tako kakor je v krstnem listu. Zato so me poklicali, da predložim originalni krstni list, ki pa ga nisem več imel. Obrnil sem se pismeno na matični urad v Ljutomeru, ki je pobral krstne dokumente iz okraja mojega rojstva - Gornje Radgone. Dobil sem uradni izpisek, ki se je v resnici glasil na: Weber. In tako sem od tedaj postal nekam uradno prisiljen, da se podpisujem tako, kakor sem se podpisoval od rojstva do prihoda v Ljubljano.

4. *Osebna poznanstva v času okupacije.* V bistvu se vse to poznanstvo ni nič spremenilo, samo da se je skrčilo seveda slušateljstvo, ki je bilo vedno glavni del tudi mojih osebnih znancev. To je zakrivilo tudi pomanjkanje v moji seminarski knjižnici, ker si je veliko slušateljev izposodilo iz knjižnice knjige, ki jih ni moglo več vrniti. Toda o tem pozneje.

Ostali pa so mi še znanci iz Ljubljane, in med njimi omenjam najprej, in to upravičeno, svojega starega prijatelja iz let že davno pred drugo svetovno

vojno. Bil je to dr. Josip Rus,⁸ s katerim sva se seznanila še v Gornji Radgoni, kjer sem bil na počitnicah pri starših, on pa v službi kot kazenski sodnik skupaj s svojim službenim tovarišem dr. Jakobom Svetom. Z obema smo postali in ostali do danes trajni in dobri prijatelji. Zlasti sva se z Rusom živo pogovarjala na izletih v bližnje Prekmurje, kamor sva tudi prenašala njegova dva otročička, ki sta med tem oba že doktorja filozofije. V Muri pa smo se vsi trije hladili, tudi v neposredni bližini našega mlina, in bi rad postregel v tem pogledu s posebno fotografijo.

To kar familijarno razmerje med nami se ni prav nič spremenilo v Ljubljani. Zlasti sva z Rusom vedno bolj postajala edina tudi v svetovnonazorskih in političkih vprašanjih naše domovine. Da, vprav v političnih vprašanjih me je pravzaprav samo on obveščal, in to tako, da sem mu vedno le odobral. Zlasti pa še v obojestranskem prepričanju, da bo naenkrat nastala okupacija naše dežele samo začasna. Moja zadevna povezava z dr. Rusom je pred vojno tako napredovala, da me je Rus kot svojega iskrenega prijatelja ožje povezal tudi z izrazitimi predstavniki tedanjega Sokola, v katerega me je včlanil kot starosta in postal celo sam moj voditelj pri telovadbi.

Dr. Rus je namreč redno spremljal tudi kot slušatelj moja predavanja, in bi tudi lahko mirno diplomiral iz filozofije, pa, kakor je na moje takratno vprašanje odgovoril, tega ni storil načelno, da bi ne vzbujalo vtisa, da mu pri tem zanimanju za filozofijo gre za neke osebne koristi. To njegovo načelno stališče sem sam porabil tudi ob priliki, ko je Rus, po znanem umoru kralja Aleksandra, splošno zahtevano izjavo zvestobe odklonil in mu je grozila zato kazen suspenzije. Tedaj pa sem, čim mi je to povedal, storil edini korak, ki mi je tedaj bil mogoč, da sem namreč stopil k znancu dr. Lajovicu⁹, znanemu našemu skladatelju, ki je bil obenem član Suda sedmorice¹⁰ in je gotovo imel odločilno besedo. Njemu sem obrazložil primer Rusa kot tako načelnega človeka, ki mi je bil sam izjavil, da ne more prisegati dvakrat, ker je enkrat že prisegel. Tedaj mi je dr. Lajovic med drugim, kakor se trdno spominjam, povedal tole: "Rus bo propadel ali pa popolnoma zmagal!" Ne vem, ali je za Rusa dejansko kaj storil, res pa je, da je bila pričakovana kazen prej mila kakor ostra: bil je iz Ljubljane premeščen v Višnjo goro.

Po vsem tem se pa sam nabolj čudim dejstvu, ki ga tudi sedaj po tolikih letih še nisem Rusu omenil, da me ta moj najbolj resničen in iskreni prijatelj ni prav nič, ampak prav nič obveščal o dogodkih, ki so nastali po vdoru

⁸Josip Rus (1893-1985), sodnik, predstavnik sokolstva, eden od soustanoviteljev OF; med drugim je bil podpredsednik predsedstva AVNOJ-a (ur. op.).

⁹Anton Lajovic (1878-1960), sodnik in skladatelj, član SAZU (ur. op.).

¹⁰Stol sedmorice je bilo sodišče najvišje stopnje, ki je odločalo o sodbah nižjih sodišč (ur. op.).

nemških aeroplanov, ki so leteli čez Ljubljano od Beograda na Cvetno nedeljo. Tudi sva se sicer redkeje dobivala, vendar sva ostala v trdni zvezi in sem ga nekoč, globoko v času okupacije, spremil precej pozno v noč v gostilno pri Slobodniku v Medvedovi ulici za slovo, ko se je namreč Rus odpravljal, da odpotuje v partizane. Seveda sem vedel, za kako hudo slovo gre, in da ne veva, ali se bova še kdaj videla. Bil je neobrit, zaraščen, in komaj spoznat. Ločila sva se pozno v noč ob križišču, kjer je on odšel na levo, jaz pa na desno za Bežigrad. Potem se nisva več videla vse do prihoda partizanov v maju 1945. Ne iz njegovih ust, pač pa iz ust prof. dr. Šnuderla¹¹ sem pozneje slišal, da se je Rus zelo toplo zavzel za mene tudi v Beogradu, ko se je pričel zame tisti že omenjeni proces. Rus me je baje kratkomalo orisal z besedami: "Če bi ne bilo Webra, bi ne bilo mene!" Samo to naj še povem, da mi je takoj ob prvem snidenju po vojni dobesedno rekel na moje čestitke: "Mnogo lepše bi bilo vse, če bi ostal Ti med nami!" Seveda sva še danes enaka in dobra prijatelja.

O samem poteku našega osvobodilnega boja pa sem bil nekako nehoti poučen po dveh svojih dobrih slušateljih, ki sem ju nekako sam zadržal na Univerzi iz razloga, da bi v tedanjem negotovem času vsaj dovršila svoje diplomsko izpite. Bila sta izrazita aktivista in pripadnika OF - Miklavič in Černelč, ki so mu ustaši ubili brata zdravnika. Oba sta pod okriljem Filozofskega seminarja, kjer sta po večini časa tudi prebivala in mestoma tudi spala, pridno študirala in končno res s prav dobrim uspehom opravila svoje diplomske izpite. Miklavič, ki je stanoval pri starših tukaj v Ljubljani, je dobil nekoč poziv od OF, kar mi je tudi iskreno povedal. Nato sem mu jaz izstavil svoje mnenje, da je slabotnega zdravja in da je zdaj edina prilika, da napravi končne izpite. Zato sem svetoval, da z dejanskim odhodom v partizane še nekoliko počaka. In dejansko, nato ni bil več klican in je mirno v Ljubljani končal svoje študije. Po vojni je postal tudi načelnik mestnega prosvetnega oddelka, njegov drug Černelč pa je gimnazijski profesor, menda v Portorožu, ali v Kopru. Mislim, da tudi to lahko ovrže že vse iznesene očitke nekega zavestnega sodelovanja s sovražnikom in namernega nasprotovanja naši OF.

Priznam pa, da bi taki in podobni vzgledi lahko bili in morali biti tudi za mene motiv in povod, da bi kot "filozof Slovencev" odšel med partizane. Navajam pa, da sem ravno v tistem času preživljal morda najtežje trenutke v svojem zasebnem, družinskem življenju. Sam sem bil zadolžen, da skrbim za svojo 3-člansko družino, v kateri sta bila 2 člana, žena in mlajša hčerka, na smrt bolna. Obe sta tudi končno (v maju 1943.) druga za drugo v teku tedna dni umrli.

Pa naj omenim še osebo, ki je bila povezana z menoj, tudi iz preprostega

¹¹Makso Šnuderl (1895-1979), pravnik in politik; med drugim je bil član AVNOJ-a (ur. op.).

ljudstva, kot enako izrazita pripadnica tedanjega osvobodilnega gibanja, ki, na srečo, še živi. To je negdanji grafik in poznejši nameščenc pri negdanjem OUZD¹² v Ljubljani - Jožko Mar iz Rožne doline, ki mi je pisal na stroj moje publikacije in se po svojih nazorih meni tudi kaj ozko približal. Nekoč pa ga je prišla policija in njegova žena, katera tudi še živi, se je obrnila name za pomoč. Takoj sem pohitel na ravnateljstvo policije in nedolžno, vendar energično interveniral za svojega varovanca, ki je bil nato tudi izpuščen. Pa je imel smolo, da so ga v kratkem zopet priprli, in je žena zopet pritekla do mene. Tedaj se mi je zdela situacija malo težavnejša, pa sem vendar s premislekom vseh mogočih slučajev le stopil k pok. ravnatelju dr. Hacinu¹³. Ta pa mi je z očitnim zmagoslavljem na obrazu izjavil, da je delikvent svojo krivdo sam priznal. Še danes se čudim sebi, da sem takoj zahteval konfrontacijo z mano in so ga nato dejansko iz "podmornice" pripeljali. In Mar je v resnici pred menoj vse priznal in s tem nekako sam preklical vse, kar sva se bila domenila. Moram priznati, da mi je to bilo sila neprijetno, in tudi za mene nevarno, vedel sem pa tudi, da od sedaj moja priporočila ne bodo nič pomagala. Mara so pa nato odpeljali v taborišče, vendar se je vrnil živ in sva se videla po osvoboditvi.

5. *Končno naj še omenim tudi svoje delovanje kot profesor filozofije* na naši Univerzi, da tudi v dobi okupacije, kakor tudi prej, nisem nikoli in česarkoli storil z namerom, da bi izpodbijal npr. marxizem in sorodne struje. Nasprotno, sam sem kot šef seminarja naročil v izvirniku Marxov "Kapital", ki si ga je pozneje izposodil celo prof. dr. Kidrič za svojega sina. V tem pogledu se lahko sklicujem na svojo tedanjo zvesto slušateljko in prav dobro diplomantko Lidijo Šentjunc¹⁴, ki je pač pošteno preštudirala moje stvari in celo napisala odlično in obsežno diplomsko delo z naslovom: "Webrova filozofija in prirodoslovne vede". Spis mora biti shranjen v arhivu Filozofskega seminarja in pač dovoljno dokazuje, da je moje filozofsko prizadevanje bilo vse kaj drugega, kot zavračanje ali celo teptanje prirodoslovnega dela in zanimanja.

6. Če sem prav razumel Vašo željo, dragi prijatelj Rakočević, tedaj se mi zdi, da naj bi moj zagovor, če naj že vse napisano tako imenujemo, zajel v glavnem dve smeri: ena naj bi zadevala sam nauk, in to zlasti očitek, da sem poučeval bolj teologijo kakor filozofijo, za katero pa sem bil poklican, druga pa naj bi izpodbila sumničenja glede mojega sodelovanja s sovražnikom v dobi okupacije.

¹²Okrožni urad za zavarovanje delavcev (ur. op.).

¹³Lovro Hacin (1886-1946), med vojno je bil upravnik ljubljanske policije. Po vojni je bil leta 1946 na procesu proti vojnim zločincem obsojen na smrt z obešanjem.

¹⁴Lidija Šentjunc (1911-2000), narodna herojinja in političarka; med drugim je bila članica predsedstva Centralnega komiteja Komunistične partije Jugoslavije.

Ponovno povdarjam, da se mi nenadna povezava obeh teh očitkov zdi že sama po sebi čudna. Še malo pred okupacijo sem bil v domovini na splošno znan in priznan znanstveni delavec, ki sem se po splošnem prepričanju celo preveč pečal s samimi znanstvenimi vprašanji, in tudi slušatelje navajal k taki strogo znanstveni miselnosti, ki naj bi bila prosta vsakega ozkega dogmatizma, in tudi vsake verske vezanosti v enem ali drugem pogledu. Zato so bili enako dobrodošli vsi mladi duhovi, čim bolj so bili dovtetni za široke in ne kakorkoli vezane poglede na svet in življenje. Tako ni čudno, da so bili med njimi tudi izraziti mladostni "svobodomisleci" ali celo "ateisti", ki se niso prav nič spotikali nad mojimi izvajanji, temveč videli v njih nekak vzgled resnično zgolj znanstvenega dela in prizadevanja. Odkod tedaj naenkrat očitek, da sem bil bolj teolog kot filozof, in da je bilo to prej zavajanje mladine kot pot k naprednemu zorenju?

Zdi se mi, da sta bili tu kakor nalašč za to privlečeni dve moji publikaciji, namreč znana knjiga o Avguštinu in "Knjiga o Bogu". Prva knjiga je izšla v spomin na 1500-letnico Avguštinevega rojstva, in govori o Avguštinu *filozofu* in njegovem delu, vkolikor je bilo za filozofijo pomembno, in to tako tudi še danes splošno priznано in cenjeno, npr. tudi v Sovjetski Zvezi. Gre za zgodovinsko-filozofsko analizo, ki nima nič opraviti s kakršnimi koli osebnim verskim prepričanjem. Spis je prvič v literaturi povdarjen psihični akt *samodejavnosti*, ki ga je stoletja pozneje psiholog Wundt označil kot "apercepcijo", ki je več kot sama "percepcija". Ne, Avguštin je že tolko in tolko časa pred Wundtom te zadeve podal in orisal ostreje in popolneje. Mislim, da je ob takem zgodovinskem jubileju pač primerno opozarjanje na odkritje te vrste. Ni pa to seveda nikakšna posebna "veroizpoved", kakor bi to bil mislil, ki ne ve o knjigi nič drugega kakor to, da je naslovljena "Sveti Avguštin". Vsi moji slušatelji, ki so v resnici poslušali moja predavanja, se gotovo sami takemu očitjanju samo smejejo. In res, zakaj pa prej, pred okupacijo, ni prišlo nikomur na misel, da bi mi zaradi te publikacije očital kako versko ožino ali celo omejenost?

Seveda je do pičice enak položaj tudi ob "Knjigi o Bogu", in naj tu izrecno navedem povod, ki je sploh brez moje volje sodeloval pri tem naslovu in v bistvu tudi nima zveze z vsebino celega spisa. Pravi naslov bi se moral glasiti: "Analiza vesolja", seveda vkolikor je ta analiza psihološko možna in smiselna. Pa se je založbi zdelo, da bi tak naslov "ne vlekel" in da bi knjiga zato "ne šla", kar bi pomenilo za Mohorjevo družbo znatno izgubo. Zato so mi svetovali, naj dam knjigi drug naslov, ki bi bil splošno razumljiv, in vendar za mnoge še posebej privlačen. Tako je prišlo sporazumno do naslova "Knjiga o Bogu", ker je pač beseda "bog" hkrati pojem, ki že od najstarejših časov sem meri ali celo pomeni bistvo in pravo dinamično jedro vsega, kar je in naj bo. Zato

tudi sam nisem imel nič proti temu posebnemu naslovu, pa tudi nisem ne slutil, da bo imel za založnika res tudi kaj "pozitiven" pomen: oglasile so se namreč, kakor sem slišal, številne naročnice, med njimi tudi kuharice, ki so se zanimale za to knjigo, ker so pač mislile, da gre za poseben molitvenik. To je bila seveda pomota, ki pa je samemu naslovu še oprostljiva. Ni pa oprostljivo očitanje meni, da gre za neko mojo enostransko raven neprimerno ozke teološke miselnosti. Ali pa so si to zopet izmislili ljudje, ki knjige sploh niso brali, pa jim je bil že naslov dobrodošlo sredstvo, da udarijo po meni. Zopet se sklicujem v tem pogledu tudi na svoje slušatelje, ki so knjigo poznali, in v njej našli same psihološke analize, kakor so jim bile tudi pri strokovnih izpitih vseskozi domače in za psihološko umevanje stavljenih problemov neobhodno potrebne. Marsikateri se mi je sam večkrat pohvalil, da je vendar tudi že "boga" preštudiral in da bo zdaj šlo lažje pri izpitu in tudi naprej. Pa s tem ni mislil na boga kot na neko individualno osebo, temveč na vprašanja, ki zadevajo s psihološke plati svetovje v celoti. Seveda je s tem tudi, kar se tiče te knjige, odbit tudi omenjeni drugi očitek, češ, da je moja filozofija zavajala k enostranski, in to nazadnjaški miselnosti. Naj še omenim, da je ravno "Knjiga o Bogu" izšla pozneje, izpopolnjena in razširjena, kot prvo delo naše Slov. akademije znanosti in umetnosti pod novim naslovom "Vprašanje stvarnosti". Prav ta naslov bi bil res primeren tudi za prejšnjo knjigo "Knjigo o Bogu", samo da je tu vsa snov res poglobljena in vsestransko razširjena.

Da tako delovanje in take misli ne spadajo na moderno Filozofsko fakulteto, kaj takega sem moral slišati tu prvič, kar naj bi bilo povod in vzrok za mojo negdanjo upokojitev. S tem je bilo doseženo, da se nisem mogel naprej razvijati tako, kakor bi to moji naravi in mojemu načinu mišljenja ustrezalo. Že kot negdanji Meinongov učenec nisem črpal znanja toliko iz knjig, in verjetno sploh ni filozofske knjige, ki bi je bil docela in do konca prebral. Vsa Meinongova šola je slonela na ustnih pogovorih in debatah: ni šlo toliko za materialno znanje, kakor pa za neprestane vaje in delo v pravilnem mišljenju. Ta način dela sem prenesel svojčas tudi na našo Univerzo, in med našo akademsko mladino, ki bi imela morda prav, vkolikor bi trdila, da se v vsebinskem pogledu pri meni morda ni toliko učila, kakor npr. pri mojem tedanjem in že pok. kolegu Oswaldu¹⁵. Brez dvoma mi je pa priznavala, in še priznava, da se je pri meni naučila in navadila res akademsko misliti. V tem je bil tudi življenjski aktivizem mojega pouka, ki je mlade ljudi očitvidno zelo privlačeval, in je imel tudi zanje prav poseben vzgojni pomen. Ne: koliko?, pač pa: kako! je bila moja deviza. In k vsemu temu sem prinesel morda prvi

¹⁵Karel Ozvald (1873-1946), pedagog, prvi profesor pedagogike na Filozofski fakulteti; v letih 1927/28 dekan Filozofske fakultete (ur. op.).

k nam na slovenska tla tisto posebno usmerjenost, ki vidi v vsakem pojavu zlasti njegovo morebitno *psihološko* stran, in ki ji je zato ravno psihologija tudi centralna filozofska disciplina. Seveda, pa res psihologija, ne pa sama fiziologija, ki je seveda sila važna veda, tudi sila pomembna in potrebna, pa vendar psihologije ne more nadomestiti.

Tu je morda kdo zasumil neki t. i. "filozofski idealizem" moje filozofije, dejansko bi pa to mnogo pravilneje mogli nazivati *psihologizem*, vkolikor bi bilo tako psihološko gledanje na vse pač kakorkoli pretirano. Idealizem pa pomenja v zgodovini filozofije nekaj čisto drugega in bi bil slab poznavalec zgodovine, ki bi mojo filozofijo označeval kot idealistično. Ravno nasprotno jo dobri poznavalci smatrajo za posebno smer kar skrajnega realizma, ki je v moji dosedaj zadnji, še neobjavljeni razpravi "O občutkih"¹⁶ dosegel celo neko skrajno mejo preko katere tudi realizem ne more naprej.

Krivo tolmačenje teh reči med okupacijo je dovedlo z italijanske strani celo do zapore moje knjige "Vprašanje stvarnosti", ker so italijanski tolmači pač menili, da je stvarnost tu toliko kakor čutna snov v najbolj grobem pomenu besede, in da sem zato oznanjevalec nauka, ki je ravno vsakemu idealizmu dijametralno nasproten. Sploh se čudim, odkod je prišlo to "idealistično" tolmačenje mojega dela. Prav gotovo ni moglo priti iz vrst mojih slušateljev, ki so vse to resno študirali in stvar tudi dobro poznajo. In ravno tu naj tudi omenim neko posebno potezo mojega "filozofiranja", ki je bila vsem mojim slušateljem dobro znana, namreč da sem vedno apeliral na pravice in potrebe debate, katera naj šele izlušči samo resnico. Zato sem tudi v svojem seminarju uveljavljal in oznanjeval načelo: noli iurare in verba magistri! Nihče naj ne na moje besede že vnaprej prisega, in nihče naj mi slepo ne verjame, temveč naj se prej sam povsem avtonomno prepriča, razen seveda v zadevah, v katerih smo vsi navezani npr. na priče in podobno drugotne pripomočke.

Ravno z mojo upokojitvijo sem postal nenadoma odrezan od takega neposrednega stika z mladimi talenti, in zato tudi od dejanskega nadaljnjega napredovanja v sami stroki. In to je bilo zame, povdarjam zame, prav gotovo najhujši udarec, ki pa je vzel tudi našemu narodu prav gotovo še lepo število znanstvenih knjig, ki bi bile v teh, zdaj že dobrih 20 letih mojega izgnanstva v samoto, gotovo izšle. Tako pa je sve to izginilo v prazno. Priliko sem imel večkrat, da se spravim na kako drugo Univerzo, celo na Univerzo v Gracu, iz katere sem svojčas tudi sam izšel, pa se mi nikakor ni dalo, da zapustim, takorekoč, za vedno in v znamenju neke osvete kraj in ljudstvo, v katerem sem deloval toliko let in poleg težkih in manj prijetnih ur, doživel tudi toliko prave

¹⁶Razprava je bila objavljena postumno. France Veber (2005): "Občutki in filozofski pogled na svet". V: *Analiza*, št. 1-2, str. 3-28.

notranje radosti nad delom in mladino, ki ji je bilo moje delo namenjeno. In če je res, da ne gre nobena energija v izgubo, tedaj prav gotovo ne bo šlo v nič vse tisto negdanje moje prizadevanje in delovanje na ljubljanski Univerzi.

Sicer pa imam kot zastopnik filozofije za lastno pomirjenje kaj veličastne, pa tolažilne vzglede v zgodovini: Sokrata, očeta vse filozofije na Zapadu, je samo zaradi nizkotnih misli in obrekovanj nekaternikov atensko ljudstvo sodilo in obsodilo. In velikega Aristotela so tedaj tudi klevetali in pobijali kot kolaboracionista, in bi ga ravno tako obsodili, da se ni sam pravočasno umaknil v Malo Azijo. Da ne omenjam še nepregledne vrste drugih velikih mož, ki jih je ljudska nevednost in hudobija preganjala in tudi morila. Ob vseh teh takih velikih vzgledih moram biti sam, ki sem spričo takih primerov le kakor neznatna muha sam s seboj in s svojo usodo še kar zadovoljen. Suum cuique!

Zaenkrat toliko, spoštovani prijatelj! Če rabite še kaj, sem Vam na razpolago!

Prisrčno Vas pozdravljam!

Vaš Dr. France Weber

V Ljubljani, koncem septembra 1966.